

JAN SIEVERT ASMUSSEN

ORD
VIRKER
RETORISK
HOMILETIK

ANIS

ORD VIRKER

ORD VIRKER

retorisk homiletik

Jan Sievert Asmussen

Forlaget ANIS
2010

Ord virker - retorisk homiletik

Jan Sievert Asmussen

© Forfatteren og Forlaget ANIS, 2010

Bogen er sat med Garamond
og trykt hos Specialtrykkeriet

Isbn 978-87-7457-503-0

Omslag: Mindgame

Bogen er udgivet med støtte fra
Folkekirkens Institut for Præsteuddannelse
og FELIX-Fonden

Forlaget ANIS
Frederiksberg Allé 10
DK-1820 Frederiksberg C
tlf. 33249250 - fax 33250607
www.anis.dk

Indhold

Forord	7
1. Den gode prædiken	11
Ord virker	11
Hvad kan retorikken gøre for prædikenen?	18
Fem påstande om prædikenen	26
2. Hvorfor prædiker jeg?	29
Gudstjeneste og tragedie	29
Prædikenen er livstegn fra den levende Gud	32
Prædikenen er livstegn fra den levende menighed	35
3. Hvad skete der?	39
A. Prædikanten	41
Prædikanten er et vidne	48
B. Tilhøreren	53
Menigheden bevæger sig	59
C. Teksten	62
Teksterne som given opgave	66
D. Prædikenen	72
Hvad skete der retorisk i prædikenen?	74
Hvad skete der teologisk i prædikenen?	76
Prædikant, tilhører, tekst og prædiken følges ad	83

4. Hvordan gør jeg det igen? 87

Talent, teknik og træning	89
Hvordan bliver jeg kreativ?	91
Fra idé til færdig tale	95
A. Inventio: vejen til den gode prædikenidé	96
Eksegese i prædikenens tjeneste	103
Om at prædike over forskellige teksttyper	108
1. Lignelser	109
2. Underberetninger	113
3. Stridssamtaler	117
Imagination	118
B. Dispositio – planen med prædikenen	128
Prædikenformer og prædikenintentioner	128
Titel og midler	133
Moves og structure	135
Talens ”naturlige orden”: partes orationis	137
C. Elocutio, memoria og pronuntiatio	142

5. Prædikeneksemples 147

1. ”Væksten i det skjulte” (sexagesima søndag)	147
2. ”Disse hænder” (1. søndag efter påske)	151
3. ”Livets og dødens tog” (16. søndag efter Trinitatis)	155

Litteratur 159

Stikordsregister 167

Forord

Til prædikestolens pult, hvor manuskriptet skal ligge, har nogen broderet et latinsk bibelvers med korssting. På dansk lyder teksten: ”Råb af fuld hals, spar ikke på stemmen, løft din røst som hornet!” (Es 58,1). Prædikens virkning står og falder med, at den kan høres. Det afhænger ikke kun af kirkens akustik og præstens artikulation. Denne lærebog beskæftiger sig med de faktorer i prædikenen selv, der kan gøre den hørbar og virkningsfuld. En prædiken kan mislykkes på grund af manglende inspiration og uventet stress den dag, hvor prædikenen skulle skrives. Den er afhængig af gudstjenestens helhed og alt det, der kan distrahere menigheden. Om evangeliet når frem og nærer troen, afhænger af så eksterne forhold, at vi må tale om Helligånden. Homiletikken har ikke ambitioner om at sætte disse faktorer ud af spil. Men den påstår, at i forhold til den helt ubefæstede prædiken er der *meget*, der kan læres. Prædikenen er en kunst, og den deler det vilkår med andre levende kunstarter, at *det gode* aldrig kendes på forhånd, men først bagefter i skikkelse af *det vellykkede*. Den del af kunsten, som kan læres, er homiletikkens gebet.

Prædikenen er en *tale*. Når det gælder hørbarhed, deler den vilkår med al anden mundtlig kommunikation, og de vilkår er akkurat *retorikkens* genstand. Når en homiletiker inddrager praktisk-retorisk viden, kan det ikke ske på fagretorikkens egne præmisser, men blot *eklektisk* på samme måde, som teologer inddrager filosofi, sprogteori og andre såkaldte ”teologiske hjælpevidenskaber”. Denne begrænsning viser sig navnlig i, at denne bog hovedsagelig inddrager den romerske antikke retorik (Cicero og Quintilian) ud fra den betragtning, at den er velegnet til at strukturere arbejdet med prædikenen som tale.

Bogens hensigt fremgår af dens opbygning. Det indledende kapitel motiverer bogens titel og undertitel (kap. 1). Dette kapitel kan den læser, der først og fremmest søger praktisk vejledning, i første omgang

springe over. Herefter følger tre kapitler om prædikenens *begrundelse*, *virkning* og *teknik*. De tre kapitler er lagt ind i en narrativ ramme: søndag efter højmessens er jeg på vej fra kirken til kirkekaffe i sognegården. Jeg ser tilbage på den netop afsluttede gudstjeneste og spørger: *hvorfor gjorde jeg det?* Svaret udgør et bud på prædikenens teologi, i andre lærebøger (f.eks. Müller 1996) kaldet *principiel homiletik* (kap. 2). På min vej fra kirken har jeg *min person* med mig, jeg følges med min *tilhører*, og jeg medbringer min *alterbog* og mit *prædikenmanuskript*. Til hver af disse spørger jeg: *hvad skete der?* Svarene udgør et bud på den virkning, de fire faktorer har for prædikenen. Man kan kalde det en *formal homiletik* (kap. 3). Endelig går jeg fra kirken i bevidsthed om, at jeg skal tilbage næste søndag. Det får mig til at spørge: *hvordan gør jeg det igen?* Svaret består af en lang række pragmatiske håndsrækninger, der struktureres efter antikkens *opera oratoris*, som beskriver fem forarbejdningsfaser på vej mod den færdige prædiken. Her findes også hjælp til at prædike forskellige bibelske teksttyper: lignelser, underberetninger osv. Dette kapitel udgør bogens *materiale homiletik* (kap. 4). Bogen slutes med tre kommenterede prædikeneeksempler med henvisninger, der peger tilbage til det forudgående.

Bogen udspringer af praksis, nemlig godt tyve års virksomhed som prædikant, først på Midtjylland og siden i Nordsjælland. Desuden har jeg siden 2004 undervist i homiletik på Pastorseminariet i København. Bogen henvender sig i første omgang til den prædikant, der står i begyndelsen af sin virksomhed og er ved at lære at prædike. I anden omgang henvender den sig til den erfarne prædikant, som finder anledning til at spørge sig selv: *hvordan kan jeg gøre dette bedre?*

Bogen trækker på et stort reservoir af homiletisk og retorisk litteratur. Det har imidlertid været vigtigt for mig at undgå lange citater på tysk, engelsk og latin. På nær et par steder er alle citater oversat. Selvom visse af især Ciceros og Luthers værker er udgivet i danske oversættelser, gengiver jeg i egen oversættelse. Samtidig har jeg søgt at holde antallet af fodnoter på et absolut minimum og henviser i stedet til bogens afsluttende litteraturliste. En særlig bemærkning fortjener også bogens hyppige brug af pronominet *'jeg'* frem for *'prædikanten'*. Selvom

det naturligvis hele tiden inkluderer mig selv, er der tale om et *generisk pronomen*, som løser de problemer med *gender*, som ellers ville opstå.

På bagflappen til Leif Andersens *Teksten og tiden* fra 2006 skriver Eberhard Harbsmeier således om homiletiske lærebøgers holdbarhed: "Homiletikker kan man ikke have nok af – og de forældes hurtigt. Det kan være en mangel, men også en fordel, tegn på, at der er liv i teologien." Et blik på listen over danske homiletikker gennem de seneste tre årtier bekræfter denne påstand. Tiårsperioder tikker forbløffende nøjagtigt mellem L. Brøndums *Prædikenen og dens forberedelse* (1975), A.F. Nørager Pedersens *Den kunst at prædike* (1985) og Lisbeth Smedegaard Andersens *Ordet, der høres* (1996). I de seneste godt ti år vil jeg fremhæve Leif Andersens tobindsværk fra 2006, men også andre lærebogsbidrag som f.eks. Svend Bjergs lille *Kunsten at prædike* (2002), kapitler i brede praktisk-teologiske monografier som *Praktisk Teologi* (2004) og *Pastoralteologi* (2007) samt endelig Bent Flemming Nielsens *Genopførelser* (2004). Min egen bog føjer sig ind i denne række. Tiden vil vise, hvilken af dem der overtager "tiårsstafetten" denne gang.

Litteratur

- Andersen, Leif: *Teksten og tiden. En midlertidig bog om forkyndelsen (2 bd.)*, (=Menighedsfakultetets Videnskabelige Serie nr. 10), Fredericia 2006
- Aristoteles: *Ars rhetorica*, ed. W.D.Ross, Oxford Classical Library 1959
- Augustinus, Aurelius: *De doctrina christiana*, Bibliothèque augustinienne bd. 11, Paris 1949
- Augustinus, Aurelius: *In Ioannis evangelium tractatus CXXIV (Corpus Christianorum Series Latina 36)*, Turnhout 1954
- Austin, John Langshaw: *How to do things with Words: The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955*, ed. J.O. Urmson, Oxford 1962
- Barth, Karl: *Menschenwort und Gotteswort in der christlichen Predigt. Begründete Thesen, vorgetragen am 25. und 26. November 1924 in Königsberg und Danzig*, Zwischen den Zeiten 3, 1925
- Barth, Karl: *Die Menschlichkeit Gottes*, Zollikon-Zürich 1956
- Barth, Karl: *Das Wort Gottes als Aufgabe der Theologie (1925), i: Anfänge der dialektischen Theologie, Teil 1*, ed. J. Moltmann, München 1966², 197-218
- Barth, Karl: *Homiletik. Wesen und Vorbereitung der Predigt*, Zürich 1986³
- Barthes, Roland: *S/Z*, New York 1974
- Basilus: *Sancti Patris Nostri Basilii Epistolae*. Patrologia Graeca bd. 32, J.P. Migne, Paris 1886
- Bieler, Andrea/Gutmann, Hans-Martin: *Rechtfertigung der "Überflüssigen". Die Aufgabe der Predigt heute*, Gütersloh 2008
- Bieritz, Karl-Heinrich: *Ritus und Rede. Die Predigt im liturgischen Spiel, i: Engemann, Wilfried (ed.): Grundfragen der Predigt. Ein Studienbuch*, Leipzig 2006, 301-319
- Bjerg, Svend: *Kunsten at prædike*, Århus 2002
- Böll, Heinrich: *Die Sprache als Hort der Freiheit*, i hans: *Werke. Essayistische Schriften und Reden I*, Köln u.å, 302.
- Bohren, Rudolf: *Predigtlehre*, München 1971

- Bonhoeffer, Dietrich: *Vorlesung über Homiletik (x)*, i: *Werke bd. 14*, München 2001, 478-527
- Brueggemann, Walter: *Finally Comes the Poet. Daring Speech for Proclamation*, Minneapolis 1989
- Brueggemann, Walter: *The Prophetic Imagination*, Minneapolis 2001²
- Bryant, David J.: *Faith and the Play of Imagination: On the Role of Imagination in Religion*, Macon 1989
- Brøndum, L.: *Prædikenen og dens forberedelse*, København 1975
- Buttrick, David: *Homiletic. Moves and Structures*, London 1987
- Buttrick, David: *A Captive Voice. The Liberation of Preaching*, Louisville 1994
- Buttrick, David: *Speaking Conflict. Stories of a Controversial Jesus*, Louisville/London 2007
- Buzan, Tony/Buzan, Barry: *The Mind Map Book: Radiant Thinking – Major Evolution in Human Thought*, London 1993
- Campbell, Charles L.: *The Word Before the Powers. An Ethic of Preaching*, Louisville 2002
- Childers, Jana: *Performing the Word. Preaching as Theatre*, Nashville 1998
- Christensen, Bo T.: *Creative Cognition. Analogy and Incubation (=Psykologisk Ph.D.-skriftserie 2005:1)*, Århus 2005
- Christlieb, Theodor: *Homiletik*, Basel 1894
- Cicero, Marcus Tullius: *De inventione*, ed. H.M. Hubbell, London 1949
- Cicero, Marcus Tullius: *De Oratore libri tres*, ed. A.S. Wilkins, Amsterdam 1962
- Jochen Cornelius-Bundschuh: *Die Kirche des Wortes. Zum evangelischen Predigt- und Gemeindeverständnis*, Göttingen 2001
- Craddock, Fred B.: *As One without Authority*, Nashville 1986
- Csikszentmihályi, Mihályi: *Flow. The Psychology of Optimal Experience*, New York 1990
- Csikszentmihályi, Mihályi/Sawyer, K.: *Creative insight: The social dimension of a solitary moment*, i: Sternberg, R.J./Davidson, J.E. (edd.): *The nature of insight*, Cambridge MA 1995, 320-363
- Cunningham, David S.: *Faithful Persuasion. In Aid of a Rhetoric of Christian Theology*, Notre Dame/London 1991

- Daiber, Karl-Fritz mfl.: *Predigen und Hören. Ergebnisse einer Gottesdienstbefragung, bd. 1: Predigten – Analysen und Grundausswertung*, München 1980
- Deeg, Alexander: *Predigt und Derascha. Homiletische Textlektüre im Dialog mit dem Judentum*, Göttingen 2006
- Eco, Umberto: *Das offene Kunstwerk*, Frankfurt a.M. 1977
- Engemann, Wilfried: *Einführung in die Homiletik*, Tübingen/Basel 2002, 209ff
- Engemann, Wilfried: *Das Lebensgefühl im Blickpunkt der Gemeinde. Zur homiletischen Dimension der Emotionalität. Upubliceret foredrag fra efteruddannelseskursus i Helsingør Stift*, oktober 2008
- Eslinger, Richard L.: *Narrative & Imagination. Preaching the Worlds that Shape Us*, Minneapolis 1995
- Eslinger, Richard L.: *The Web of Preaching. New Options in Homiletic Method*, Nashville 2002
- Fabricius, Julie/Roksvold, Thore: *Anvendt retorik – tag sproget i munden*, København 2004
- Fill, Alwin: *Das Prinzip Spannung. Sprachwissenschaftliche Betrachtungen zu einem universalen Phänomen*, Tübingen 2003
- Florence, Anna Carter: *Preaching as Testimony*, Louisville/London 2007
- Gendlin, Eugene T.: *Focusing*, Reinbek 2001²
- Golding, William: *Fluernes Herre (1954)*, København 1976²
- Green, Garrett: *Imagining God. Theology and the Religious Imagination*, San Francisco 1989
- Grözinger, Albrecht: *Die Sprache des Menschen*, Gütersloh 1991
- Grözinger, Albrecht: *Homiletik*, Gütersloh 2008
- Graves, Mike: *The Sermon as Symphony. Preaching the Literary Forms of the New Testament*, Valley Forge 1997
- Guardini, Romano: *Die mystagogische Predigt, i: Liturgie in der Gemeinde, ed. Paul Bormann/Hans-Joachim Degenhardt*, Salzkotten 1964
- Härtner, Achim/Eschmann, Holger: *Predigen lernen. Ein Lehrbuch für die Praxis*, Stuttgart 2001
- Harbsmeier, Eberhard/Iversen, Hans Raun: *Praktisk Teologi*, København 2004²

- Harris, Thomas A.: *I'm OK – You're OK. The Transactional Analysis Breakthrough That's Changing the Consciousness and Behavior of People Who Never Before Felt OK About Themselves*, New York 1967
- Epistulae 1-70, ed. I. Hilberg (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latino-
rum bd. 54), 1910/1918/1996
- Hirsch, Emanuel.: *Predigerfibel*, Berlin 1964
- Hogan, Lucy Lind/Reid, Robert: *Connecting with the Congregation. Rhetoric and the Art of Preaching*, Nashville 1999
- Hogan, Lucy Lind: *Graceful Speech. An Invitation to Preaching*, Louisville 2006
- Iser, Wolfgang: *Der Akt des Lesens. Theorie ästhetischer Wirkung*, München 1976
- Jacks, G. Robert: *Just Say the Word! Writing for the Ear*, Grand Rapids 1996
- John, Jeffrey: *The Meaning in the Miracles*, Cambridge 2004
- Jens, Walter: *Die christliche Predigt: Manipulation oder Verkündigung?*, i hans: *Republikanische Reden*, München 1976
- Jens, Walter: *Die Kanzelrede – hohe Kunst der Manipulation*, i: Domay, Erhard (ed): *Manipulation in er Kirche?*, Gütersloh 1977
- Jens, Walter: *Von deutscher Rede. Erweiterte Neuausgabe*, München 1983.
- Josuttis, Manfred: *Gesetzlichkeit in der Predigt der Gegenwart*, München 1966
- Josuttis, Manfred: *Die Bibel als Basis der Predigt*, i: "Wenn nicht jetzt, wann dann?" *Aufsätze für Hans-Joachim Kraus zum 65. Geburtstag*, ed. Hans-Georg Geyer mfl., Neukirchen-Vluy 1983, 385-393
- Josuttis, Manfred: *Rhetorik und Theologie in der Predigtarbeit. Homiletische Studien*, München 1985
- Jung, C.G.: Grundfragen der Psychotherapie, i: *Dialectica* (V), Neuchâtel 1951, 8-24
- Justin: *Apologia Prima*, i: *Patrologia Graeca*, bd. 6, J.P. Migne, Paris 1857
- Kant, Immanuel: *Kritik der Urteilskraft*, ed. Wilhelm Weischedel (Werke bd. 10), Frankfurt 1974
- Kunze, Gerhard: *Die Lesungen*, i: *Leiturgia, Handbuch des evangelischen Gottesdienstes*, ed. K.F. Müller/W. Blankenburg, bd. II, 87-180, Kassel 1955
- Kuritz, Paul: *Playing. An Introduction to Acting*, New York 1982

- Lange, Ernst: *Zur Theorie und Praxis der Predigtarbeit*, samlet i antologien: *Predigen als Beruf. Aufsätze zu Homiletik, Liturgie und Pfarramt* (ed. Rüdiger Schloz), Stuttgart 1976
- Lange, Ernst:** *Zur Theorie und Praxis der Predigtarbeit, i: Predigen als Beruf. Aufsätze zur Homiletik, Liturgie und Pfarramt, München 1987*
- Libet, Benjamin: *Mind Time*, Cambridge Mass./London 2004
- Lindhardt, Jan: *Retorik*, København 1975
- Link, Christian: *Gleichnisse als bewohnte Bildwelten, i: Bernhardt, Reinhold/ Link-Wieczorek, Ulrike (edd.): Metapher und Wirklichkeit. Die Logik der Bildhaftigkeit im Reden von Gott, Mensch und Natur*, Göttingen 1999
- Loneragan, Bernard J.F.: "Dialectic of Authority", i: *A Third Collection: Papers by Bernard J.F. Loeragan, S.J., ed. Frederick E. Crowe*, New York 1985, 7-12
- Long, Thomas: *Preaching and the Literary Forms of the Bible*, Philadelphia 1989
- Long, Thomas G.: "And How Shall They Hear? The Listener in Contemporary Preaching", i: *Listening to the Word: Studies in Honor of Fred Craddock*, ed. Gail R. O'Day/Thomas G. Long, Nashville 1993
- Lowry, Eugene: *The Homiletical Plot. The Sermon as Narrative Form*, Louisville 1980
- Lowry, Eugene: *How to Preach a Parable. Design for Narrative Sermons*, Nashville 1989
- Lowry, Eugene: *The Sermon. Dancing the Edge of Mystery*, Nashville 1997
- Luther, Martin: *Tischreden, i: Luthers Werken in Auswahl, bd. 7, ed. E. Hirsch*, Bonn 1932
- Martin, Gerhard Marcel: *Predigt als 'offenes Kunstwerk'? Zum Dialog zwischen Homiletik und Rezeptionsästhetik*, i: *EvTh (44)*, 1984, 46-58
- Mayer, R.L.: *Fifty years of creativity research*, i: Sternberg, R.J. (ed.): *Handbook of creativity*, Cambridge 1999, 449-460
- McClure, John S.: *The Four Codes of Preaching. Rhetorical Strategies*, Minneapolis 1991
- McClure, John S.: *The Roundtable Pulpit: Where Leadership and Preaching Meet*, Nashville 1995
- McClure, John S mfl.: *Listening to Listeners. Homiletical Case Studies*, St. Louis 2004
- Miller, Vassar: *If I had Wheels or Love. Collected Poems* (ed. George Garrett), Dallas 1991

- Möller, Christian: *Seelsorglich predigen. Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorge und Gemeinde*, Göttingen 1983
- Müller, Hans Martin: *Homiletik. Eine evangelische Predigtlehre*, Berlin/New York 1996
- Müller, Philipp: *Predigt ist Zeugnis. Grundlegung der Homiletik*, Freiburg i.Br. 2007
- Nadolny, Sten: *Das Erzählen und die guten Ideen. Die Göttinger und Münchener Poetik-Vorlesungen*, München 2001
- Nicol, Martin: *Einander ins Bild setzen. Dramaturgische Homiletik*, Göttingen 2002
- Nicol, Martin/Deeg, Alexander: *Im Wechselschritt zur Kanzel. Praxisbuch Dramaturgische Homiletik*, Göttingen 2005
- Niebergall, Friedrich: *Die moderne Predigt*, i: *Zeitschrift für Theologie und Kirche* (1905), 203-271
- Nielsen, Bent Flemming: *Genopførelser*, København 2004
- Nietzsche, Friedrich: *Nachgelassene Fragmente 1869-1874*, ed. Colli, Giorgio/Montinari/Mazzino (=Kritische Studienausgabe bd.7), München 1999
- Nietzsche, Friedrich: *Die Geburt der Tragödie; Unzeitgemässe Betrachtungen 1-4; Nachgelassene Schriften 1870-1873*, ed. Colli, Giorgio/Montinari, Mazzino (=Kritische Studienausgabe bd. 1), Berlin 1972
- Nutall, A.D.: *Openings. Narrative Beginnings from the Epic to the Novel*, Oxford 1992
- Oskamp, Paul/Geel, Rudolf: *Gut predigen. Ein Grundkurs. Aus dem Niederländischen übersetzt von Klaus Blömer*, Gütersloh 1999
- Otto, Gert: *Handbuch des Religionsunterrichts*, Hamburg 1965²
- Otto, Gert: *Predigt als rhetorische Aufgabe: homiletische Perspektiven*, Neukirchen-Vluyn 1987.
- Otto, Gert: *Handlungsfelder der Praktischen Theologie*, (=Praktische Theologie bd. 2), München 1988
- Otto, Gert: *Rhetorische Predigtlehre. Ein Grundriss*, Mainz 1999
- Palmer, Christian: *Evangelische Homiletik*, Stuttgart 1887⁶
- Platon: *Phaedo*, ed. J. Burnet, Oxford 1967
- Preuss, Horst Dietrich: *Das alte Testament in christlicher Predigt*, Stuttgart 1987
- Quintilian: , *Institutio oratoria*, ed. M. Winterbottom, Oxford 1970

- Ricoeur, Paul: *The Rule of Metaphor*, Toronto 1977
- Ricour, Paul: *Naming God* (1979), i: *Figuring the Sacred. Religion, Narrativ, and Imagination*, ed. Mark I. Wallace, Minneapolis 1995, 217-235
- Riemann, Fritz: *Grundformen der Angst. Eine tiefenpsychologische Studie*, München 1961
- Rössler, Dietrich: *Beispiel und Erfahrung. Zu Luthers Homiletik*, i: *Reformation und Praktische Theologie. Festschrift für Werner Jetter zum siebzigsten Geburtstag*, ed. Hans Martin Müller & Dietrich Rössler, Göttingen 1983, 202-215
- Rose, Lucy Atkinson: *Sharing the Word. Preaching in the Roundtable Church*, Louisville 1997
- Schiller, Friedrich von: *Werke (Nationalausgabe. Historisch-kritische Ausgabe)*, bd. 10: *Die Braut von Messina / Wilhelm Tell / Die Huldigung der Künste*, Weimar 1980
- Schleiermacher, Friedrich: *Die praktische Theologie nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zusammenhänge dargestellt, Sämtl. Werke I, 13*, ed. J. Friedrichs, 1850
- Skjevesland, Olav: *Det skapende ordet. En prekenlære*, Oslo 1995
- Smith, Steven M./Blankenship, Steven E.: *Incubation and the persistence of fixation in problem solving*, i: *American Journal of Psychology* 1991 (104), 61-87
- Taylor, Barbara Brown: *The Preaching Life*, Cambridge (MA) 1993
- Theissen, Gerd: *Urchristliche Wundergeschichten. Ein Beitrag zur formgeschichtlichen Erforschung der synoptischen Evangelien*, Bonn 1974
- Theissen, Gerd/Merz, Annette: *Der Historische Jesus*, Göttingen 1997²
- Theissen, Gerd: *Exegese und Homiletik. Neue Textmodelle als Impulse für neue Predigten*, i: Pohl-Patalong, Uta/Muchlinsky, Frank: *Predigen im Plural. Homiletische Aspekte*, Hamburg 2001
- Thiele, Michael: *Öffentliche Rede im kirchlichen Raum (= Theololingustica I)*, Regensburg 2008
- Thurneysen, Eduard: *Die Aufgabe der Predigt*, i: *Pastoralblätter für Homiletik, Katechetik und Seelsorge* 1921, 105-118
- Thøisen, Sanne: *Dialog undervejs. Mundtlighed, retorik og imagination i nyere amerikansk homiletik*, Århus Universitet 2005
- Tillich, Paul: *Systematische Theologie, bd. 1*, Stuttgart 1956³

- Togeby, Ole: *"Steder" i bevidsthedens landskab – grene på idéernes træ. Om at finde stof til belysning af en sag*, København 1986
- Troeger, Thomas: *Imagining a Sermon*, Nashville 1990
- Ueding, Gert/Steinbrink, Bernd: *Grundriss der Rhetorik. Geschichte – Technik – Methode*, Stuttgart/Weimar 2005⁴
- Voigt, Gottfried: *Die Predigt muss etwas wollen*, i hans: *Botschafter des Christus. Beiträge zur Predigtlehre*, Berlin 1962, 138-145, i Engemann, Wilfried/Lütze, Frank M.: *Grundfragen der Predigt. Ein Studienbuch*, Leipzig 2006
- Wallas, Graham/Smith, Richard: *Art of Thought*, London 1926
- Whitman, Walt: *Leaves of Grass (1855)*, New York 2005
- Wilson, Paul Scott: *Imagination of the Heart. New Understandings in Preaching*, Nashville 1988
- Wilson, Paul Scott: *The Four Pages of the Sermon. A Guide to Biblical Preaching*, Nashville 1999
- Zeller, Eva: *Heilungsversuche durch Schreiben*, i: *Erzählter Glaube – erzählende Kirche*, ed. Rolf Zerfass (= *Quaestiones Disputatae 116*), Freiburg/Basel/Wien 1988, 186-197
- Zerfass, Rolf: *Grundkurs Predigt, bd. 1: Spruchpredigt*, Düsseldorf 1989²

Stikordsregister

A

A5-papir 144
åbenbaring 101
Adorno, Theodor 23
analogi 123
appelformer 28, 74
argumentatio 140
Aristoteles 18, 53
Augustin 11f
Austin, John L. 73
autenticitet 47

B

Barth, Karl 62, 77, 88, 123
Basilius af Caesarea 12
bibelske teksters autoritet 63, 65
Bohren, Rudolf 17, 40, 44
Böll, Heinrich 28
Bonhoeffer, Dietrich 67
Brueggemann, Walter 84
Buttrick, David 65, 121

C

Calvino, Italo 134
Cato den Ældre 11, 89, 146
Christlieb, Theodor 45
Craddock, Fred 59
Csíkszentmihályi, Mihály 92
Cyrano de Bergerac 51

D

dagbog, homiletisk 122
deus loquens 33
doxa 19
dramaturgisk homiletik 85, 119

E

ekstase 29
Engemann, Wilfried 48
episteme 19
epistler 69
eskatologi 101
ethos 74
ethos, ekstern 46
ethos, intern 47
exordium 138

F

Feidippides 52
Florence, Anna Carter 44, 47, 49, 61
flow 92

G

gammeltestamentlige tekster 70
Golding, William 32
Grözinger, Albrecht 24, 54
Guardini, Romano 35

H

Harris, Thomas A. 42
Helligånden 101
Hieronymus 12
Hogan, Lucy Lind 26, 52, 105
Hogan, Lucy Lind 124

I

illumination 94
illustration 123
imagination 118
induktiv prædike 59
inkubation 93, 98
intimation 94
Iser, Wolfgang 60

J

Jens, Walter 20
Josuttis, Manfred 20, 21, 67
Jung, Carl Gustav 42

K

Kant, Immanuel 88
Klee, Paul 125
kliché 121
kreativitet 92

L

læsetegn 144
Lange, Ernst 23f, 27
leiros 34
lignelser 109

Lindhardt, Jan 18
logos 75
Lonergan, Bernard 47
Long, Thomas 27
lov/evangelium 78
Lowry, Eugene 36, 99
Luther 16, 25, 35, 51, 52, 55f, 67, 78

M

manuskriptfri prædiken 143
Martin, Gerhard Marcel 85
mashal 110
metafor 123
midler 134
Miller, Vassar 115
mindmap 145
mortificatio carnis 44
moves og structure 135
mumitrolde 119
mundtlighed 143

N

Nadolny, Sten 91
narratio 139
Nicol, Martin 60, 66, 105, 126
Niebergall, Friedrich 57
Niebergall, Friedrich 54
Nielsen, Bent Flemming 35
Nietzsche, Friedrich 30

O

Obama, Barack 27, 87
opstandelse 101
Orfeus 51
Otto, Gert 21f, 86
overbevis 24

P

Palmer, Christian 45
Parmenides 19
partes orationis 128, 137
partitio 140
pathos 76
peroratio 141
persuasiv talehandling 73
Platon 18
prædiken og liturgi 36
preparation 92
profetisk prædiken 125

Q

Quintilian 74, 123

R

Rashi 124
retorik definition 18
Ricoeur, Paul 111
Riemann, Fritz 41

S

salmevalg 99
Schiller, Friedrich 30
Schleiermacher, Friedrich 45, 54
skabelse 101
Skjevesland, Olav 86
skriftsyn 64
slutning, prædikenens 141
spænding 127
Stern, Isaac 61
stil, artistisk 131
stil, assertiv 132
stil, defensiv 132
stil, konversativ 131
synd 101

T

tekstrækkerne 68
temasætning 99
Theissen, Gerd 104
Thurneysen, Eduard 44
Tillich, Paul 57
titel 133
topoi 106
tragedie 29
Trier, Lars von 85
TTLBBR 97

U

Ueding, Gert 21

V

Valery, Paul 15, 85
verber 129, 145

W

Waits, Tom 134
Wallas, Graham 92
Whitman, Walt 84
Wilson, Paul Scott 77, 97